

Sosyalist Üçüncü Dünyada Konut Politikaları: Küba Deneyimi

Jill Hamberg

Giriş

1959 Devrimi'nin takip eden otuz yıl boyunca Küba bir parçası olduğu iki dünyanın –gelişmekte olan Üçüncü Dünya ve daha gelişmiş sosyalist dünya- kesişiminde neredeyse eşsiz bir yer tutmuştur ve Küba'nın konut politikaları da pek çok açıdan bu kendine özgü durumu yansıtmıştır.

Küba, devrimini gerçekleştirdiğinde çoğu diğer Üçüncü Dünya ulusları gibi fazlasıyla sorunlu, ihracata yönelik ve ithalata bağımlı bir ekonomiye sahipti. Sahip olduğu yetersiz sanayi dörtte üçü ülke nüfusunun beşte birinden fazlasını barındıran başkent Havana'da yoğunlaşmıştı. Kırsal alanlardaki hayat şartları diğer pek çok Latin Amerika toplumundan farklı değildi.

Ama aynı zamanda Küba gelişmiş bir ülkenin pek çok niteliğine de sahipti: nüfusun yarısından fazlası kentsel alanlarda yaşıyordu; kent- sel ve kırsal işgücünün çoğunluğu,

çoğu sendikalı olan ücretli çalışanlardan oluşuyordu; ve bazı bakımlardan hayat standardı, özellikle de büyük kentlerinde, Güney Avrupa'yla yarışabilirdi.

Küba Devrimi'ni yapanlar¹ Ocak 1959'da, dünya savaşlarının, uzun isyanlar ya da tabii afetler ertesinde iktidara gelen diğer pek çok sosyalist hükümetin karşı karşıya olduğu büyük yıkımın tersine, ekonomik ve yerleşimsel altyapısı büyük ölçüde zarar görmemiş bir ülke devraldılar. Küba son otuz yıldır Birleşik Devletler'in askeri, ekonomik ve siyasal saldırganlığının hedefi olmayı sürdürdü. Fakat fiziksel hasar ve hayat kaybı ilerici ve sosyalist hükümetlerin iktidara geldikleri Nikaragua, Vietnam ve Portekiz'in Afrika'daki eski sömürgeleri gibi Üçüncü Dünya ülkelerinde yaşananlara kıyasla daha az vahimdi. Bu etmenler Küba Devrimi'nin konut sorununa ilişkin başlangıçtaki tedbirlerini ve isteklerini etkileyecekti.

Küba'nın Profili

Yüzölçümü:	111,524 km ²
Nüfus:	10.38 milyon; %66 'beyaz', %22 'melez', %12 'siyah' (1981 sayımı)
Nüfus yoğunluğu:	km ² başına 87 kişi
İşgücü:	3,987,000 (1985), % 61 erkek, % 38.3 kadın (1988); %22.2 sanayi, % 17.6 tarım ve balıkçılık, % 46 hizmetler
İşsizlik:	%3.4 (1981)
Kentleşme oranı:	%68
Başkent:	Havana; nüfusu: 2,036,800
Tahmini doğal büyüme hızı:	%0.7 (1973-84)
Hayat beklentisi:	72.2 (erkek), 75.8 (kadın)
Bebek ölüm oranı:	binde 16
Okuma yazma bilmeyenlerin oranı:	%2.2
Din:	Resmi ateizm, çoğunlukla Katolik ve senkretik Afrika-Küba dinleri
Dil:	İspanyolca
Eğitim harcaması:	bütçenin %30.1'i (1984)
Savunma harcaması:	bütçenin %10'u (1984)
Ana ihraç maddeleri:	şeker %75, petrol ürünleri %11, metal %5, meyve %2, balık 52
Ana pazarlar:	Sovyetler Birliği %54, Irak 530, Çin %4, Kanada %3, Japonya %3
Dış yardım:	708.4 milyon dolar (1984); %90 CMEA, % 9.7 Dünya Gıda Programı, %1 OECD

Bazı önemli tarihler

- 1492 Kolomb'un gelişi
- 1514 Havana'nın kuruluşu
- 1899 İspanyol egemenliğinden kurtuluş, ilk ABD müdahalesi
- 1925 Komünist Parti'nin kuruluşu
- 1952 Askeri darbe; Batista diktatörlüğünün başlangıcı
- 1953 26 Temmuz Fidel Castro'nun Batista rejimini devirmek için ilk çabası
- 1959 Batista rejiminin yenilgisi, Castro'nun devletin başına geçişi
- 1961 Devrimin 'komünist' olduğunun ilanı; ABD işgalinin püskürtülmesi
- 1964 OAS ambargosunun başlangıcı
- 1976 Sosyalist anayasa: diğer reformların yanısıra yeni idari bölgeler, doğrudan oy, adem-i merkezîyetçi yönetimin hayata geçirilmesi

Küba'da Konut Sorununun Aşamaları

Küba'da konut sorununun özgül yönlerini tartışmadan önce, 1959 Küba Devrimi esnasındaki durumu gözden geçirmek ve o tarihten sonraki konut politikasının ana hatlarını özetlemek yararlı olacaktır¹. Takip eden bölümlerde ayrıntılar verilmiştir.

Devrimden önce: Küba'da devrim öncesi konut durumu ülkenin genel gelişme düzeyini ve önce bir İspanyol kolonisi olarak ve 1898'den sonra da Birleşik Devletler'in bir neo-kolonisi olarak, ülkenin yabancı güçlere bağımlılığının tarihini yansıtıyordu. Ülkenin devasa şeker geliri ve geri-leyen İspanyol imparatorluğunun merkezi olarak rolü Küba'nın daha erken kentleşmesini ve diğer Latin Amerika ülkelerine göre daha fazla servet biriktirmesini getirmişti. Bu servetin büyük kısmı kentsel alanlardaki özel ve kamusal binalara kanalizasyonla edimmişti; bu başlangıçta İspanyol kolonyal gücünün bir ifadesiyken, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra şahlanan emlak spekülasyonu ile birlikte, yirminci yüzyılda ana bir yatırım alanı haline gelmişti.

Devrim sırasında: 1.4 milyonluk konut stokunun yaklaşık yarısına denk gelen, 650.000-750.000 adet birim standart altı kabul ediliyordu. Kent ve kırsal arasındaki büyük farklar konut alanında da kendini gösteriyordu. 1953'te (devrim öncesi son sayım yılı) kırsal konutların beşte dördünden fazlası *bohios* olarak bilinen, çatısı sazdan yapılmış tabanı çamurlu kübelerden oluşuyordu ve kırsal evlerin yüzde 10'undan azında elektrik ya da su tesisatı vardı (IUA, 1963; Fernandez Nunez, 1976). Havana'nın nüfusunun yüzde altısı gecekonduya yaşıyordu; bu, diğer Latin Amerika ülkeleriyle kıyaslanınca düşük bir orandı.

Devrimden önceki iki onyılda, 1953'te tüm kentsel hanehalklarının beşte üçünü, Havana'dakilerin dörtte üçünü oluşturan kiracılar çoğu Üçüncü Dünya ülkesinden hatta bazı sanayileşmiş ülkelere daha ileri olan bir dizi koruyucu önlem ve hakka kavuştular (IUA, 1963). Küba kira kontrolünü 1939'da uygulamaya koydu ve şu ya da bu şekilde devrime kadar sürdürdü. Bu uygulama kira dondurmalarını, indirimlerini ve sürekli oturma hakkını içeriyordu, yine de kira ödenmemesi dolayısıyla tahliyeler yoğundu ve ortalama kira bir kiracının gelirinin dörtte birden fazlasına denk geliyordu.

1959-1963: Devrimden sonraki ilk yıllarda konutla ilgili yasalar tahliyeleri durdurdu ve kiralardan çoğunu yüzde 50'ye kadar gerilettiler. Hükümet

kentsel arazileri kamulaştırmadı ama mülk sahiplerinin altı ay içinde inşaata başlamak isteyenlere sabit düşük fiyatlardan arsa satmasını zorunlu kılarak arsa spekülasyonunu azalttı. Hükümetin eline geçen kentsel arazinin çoğunluğu ülkeyi terk edenlerin mallarının müsadere edilmesine cevaz veren başka bir yasa uyarınca spekülâtorlerden alındı. İki tarım reformu yasası tarımsal arazinin yüzde 60'ını kamulaştırdı ve binlerce topraksız köylüye küçük çiftlikler verdi.

Bir dönüm noktası olan Ekim 1960 Kentsel Reform Yasası kentte yaşayan kiracıların yarısından fazlasının evsahibi haline getirdi. Eski evsahiplerinin çoğunun kaybı tamamen tazmin edildi ve hatta pek çoğu hayat boyu maaşa hak kazandı. Kiracıların geri kalanlarına -kenar mahallelerde sefil apartmanlarda yaşayanlar- ücretsiz oturma hakkı tanındı ancak bunların eski evsahipleri tazminat alamadı. Bir hanehalkının bir adet birincil mesken ve bir de tatil evinden başkasına sahip olmasına izin verilmedi. Neredeyse tüm özel kiralama ve kira devri işlemleri yasaklandı. Hükümetçe 1961'den sonra yapılan ya da dağıtılan tüm birimler, hanehalkı gelirinin yüzde 10'unu geçmeyen kiralar ve uzun vadeli kontratlarla ('intifa hakkı' hukuki terimi altında) kullanıma açıldı.

ABD'nin başını çektiği ekonomik ambargo ve diğer inşaat öncelikleri konut inşaatını olumsuz yönde etkilemeden önce, hükümet 1960'ların başlarında yeni konut inşaatı alanında bir dizi program denedi. *Piyango* konut yapımını finanse edecek bir mekanizmaya dönüştürüldü. En büyük ve en kötü durumdaki gecekondular mahalleleri yıkıldı; buralarda oturanlar gecekonduların yerlerine, kısa ömürlü *Kendi Kendine Yardım ve Karşılıklı Destek* programları yoluyla evler inşa ettiler. Kırsal alanlarda yoğun bir yeni inşaat programı uygulamaya sokuldu. Konutların sahipleri-sakinleri tarafından yürütülen özel inşaat için kredi ve teknik destek, 100.000'den fazla kırsal konut için tuvalet ve beton taban sağlandı; kentlerin düşük gelirli mahallelerindeki binlerce eve elektrik ve diğer kentsel altyapı hizmetleri götürüldü.

1964-1970: 1960'ların geri kalanında merkezi hükümet politikası neredeyse tümüyle, çoğunlukla kırsal alanlarda, yeni konut inşaatına odaklandı, ancak gerçekte büyük bir ilerleme kaydedilemedi. Bunun yerine, kaynaklar iktisadi - sosyal altyapının ve tarımın geliştirilmesine yönlendirildi.

1971-1975: Büyük bir kampanya neticesinde 1970 şeker rekoltesi rekor kırdı, ancak bu çaba ekonomiyi ciddi biçimde sarstı ve aynı zamanda 10

milyon tonluk hedefe ulaşamadı. Kampanyanın olumlu etkisi Küba'da konut dahil hayatın her veçhesinin derinlikli biçimde yeniden değerlendirilmesini gündeme getirmesi oldu. 1970 sayımı merkezi hükümet kuruluşlarının 1959'dan beri inşa edilen müstakil ev ve apartmanların yalnızca dörtte birini yarattığını gösterdi (*Tablo 1'e bakınız*). Genellikle gayri resmi yerel yönetim desteğiyle olmak üzere, geri kalanlar oturanlarca yapılmıştı. Bu birimlerin çoğu düşük kalitede olsa da bu durum, devasa mesken talebini ve insanların kendi konutlarını oluşturmak için harekete geçmeye hazır olduklarını gösterdi. İnşaat sektöründe ve diğer sektörlerde yaşanan işgücü kıtlığı gizli işsizlikle birleşince 'mikroekipler'in (*microbrigades*) oluşturulmasını getirdi. Bu sistemde, belirli bir işyerindeki bir grup çalışan konut inşa etmek için ekipler oluşturuyordu. Bu dönem boyunca devletin konut inşaatı neredeyse üç katına çıktı ve kısmen de kentlere yöneldi (*Tablo 2'ye bakınız*).

Tablo 1: Toplam Kamusal ve Kişilerce Yapılan Ev ve Apartman İnşaatı: 1959-88*

Dönem	Toplam Kamusal ve Özel		Devlet Konutları		Özel Konutlar (Tahmini)	
	T. Birim	Yüzde	T. Birim	Yüzde	T. Birim	Yüzde
1959-1970	416,400 (a)	100	99,600(b)	24	316,800(d)	76
1971-1975	212,000(a)	100	81,000(c)	38	131,000(d)	62
1976-1980	246,000(a)	100	82,000(c)	33	164,000(d)	67
1981-1985	342,000(e)	100	135,000(e)	39	207,000(e)	61
1986-1988	302,000(e)	100	85,000(e)	42	118,000(e)	58
Toplam	1,419,400	100	482,600	34	936,800	66

* *Bohios*, ucuz apartman birimleri ve kullanılmayan konutlar dahil değil.

Kaynaklar:

(a) CEE (1984a)

(b) Fernandez Nunez (1976)

(c) CEE (1980) 1971'de yalnızca 6 000 birim inşa edilmiş, 1972-1975 yılları arasında ortalama yıllık inşaat 18 000.

(d) Toplam eksi hükümet inşaatları. 1970-1980 arası kişilerce inşa edilen birimlerin % 30'u varolan birimlerin bölünmesi ya da yeniden inşa edilmesi ya da oturulmayan yapıların düzeltilmesinden oluşuyordu.

(e) CEE (1986); INV (1988). Hükümet inşaatı tarımsal kooperatifler ve ordu tarafından yapılan kalıcı birimleri de içermektedir. 1981-88 arası kişilerce inşa edilen birimlerin dışında kalanlar için dipnot 4'e bakınız.

Tablo 2: Yıllık Ortalama Kamusal ve Kişilerce Yapılan Ev ve Apartman İnşaatı: 1959-88*

Dönem	Toplam Kamusal ve Özel		Devlet Konutları		Özel Konutlar(Tahmini)	
	Toplam	Yüzde	Toplam	Yüzde	Toplam	Yüzde
1959-1970	34,700(α)	4,5	8,300(b)	1,1	26,400(đ)	3,4
1971-1975	42,400(α)	4,7	16,200(c)	1,8	26,200(đ)	2,9
1976-1980	49,200(α)	5,1	16,400(c)	1,7	32,800(đ)	3,4
1981-198	568,500(e)	6,9	27,000(e)	2,7	41,500(e)	4,2
1986-1988	67,600(e)	6,8	28,300(e)	2,8	39,500(e)	3,9

*Bohios, ucuz apartman birimleri ve kullanılmayan konutlar dahil değil.

**Dönem ortası nüfusu (CEE, 1986)

Kaynaklar: bkz. Tablo 1.

1976-1985: 1970lerin başlarında uygulamaya konulan pek çok değişiklik bu on yılın ikinci yarısında olgunluğa ulaştı. 1976 Anayasası, belediye, il ve ulus düzeyinde memurların yetkili organlara seçilmesi (gizli oyla ve rekabetle) sistemini tesis etti. Ayrıca, ülkenin coğrafi ve idari yapıları yeniden örgütlendi ve adem-i merkeziyetçi bir niteliğe kavuşturuldu. 1975'de onaylanan ve izleyen yıllarda tedricen uygulamaya konan yeni *Ekonomik Yönetim ve Planlama Sistemi*, çoğu işyerinde kendi kendini finanse etme sistemini getirdi, ekonomik karar alma mekanizmalarının bazılarını adem-i merkeziyetçi hale getirdi, bir ve beş yıllık planları başlattı ve küçük bir esnaf sektörünü yasallaştırdı.

Konut alanında ana eğilimler, varolan konutların bakım ve onanımı, gayriresmi olarak oturanlar tarafından yapılan evlerin miktar ve kalitesinde artış ve mikroekiplerdeki yavaş gerileme oldu.

Çeyrek yüzyıllık parçalı ve eşgüdümsüz konut yasası, politikası ile kurumlarından ve konutlara ilişkin yaygın hoşnutsuzluktan sonra, Küba'nın ulusal yasama organı ülkenin konut politikasına ilişkin ilk kapsamlı çalışmaya girişti; bu çalışma bir dönüm noktası olan 1984 konut yasasıyla sonuçlandı. Bu yasa insanların kendi konutlarını yapmasının önemini idrak etmişti ve kiracılık, bakım, miras, hareketlilik ve ödeme meselelerini çözmeyi amaçlıyordu. Hükümetin sahip olduğu evlerde oturan kiracıları ev sahiplerine dönüştürdü, sınırlı ve kısa dönemli özel kiralamalara izin verdi, insanların kendi evlerini inşa etmelerini destekledi ve konut yönetimi, bakım- onanımı, tahliyeler ve konutlar ile arazilerin alınıp satılmasına dair yürürlükteki yasalara güncelleştirdi.

1986-1989: 1980'lerin ortalarında Küba kısmen 1970'lerin başlarından kalan bir işgücü tablosunu yaşadı: inşaat sektöründe yaşanan ve hem gizli (aşırı kalabalık işyerleri) hem de açık (1960'ların nüfus patlamasından doğan gençler ve genç yetişkinler) işsizlikle birleşen bir işgücü kıtlığı. Bu durum döviz miktarında yaşanan keskin düşüş ve bir önceki on yılın ekonomik reformlarının ertesinde yaşanan sorunlarının hızlandırdığı ekonomik zorluklarla üst üste geldi.

Aynı zamanda, sahip olunan daha fazla kaynağa rağmen konut inşa ve onarım girişimlerinin 1984 konut yasasının serbest bıraktığı gitgide artan talep ve beklentileri karşılamada yetersiz kaldığı ortaya çıkmaktaydı.

Bu sorunların çoğunun çözümü için zayıflayan ancak hala ayakta olan mikroekiplere başvuruldu. Bu ekipler yeniden örgütlendiler, güçlendirildiler ve kendilerine yeni görevler verildi, öyle ki 'düzeltim' olarak bilinen reform sürecinin merkezi bir ayağı haline geldiler. 1988'de yeni bir konut yasası kabul edildi; bu yasa 1984 yasasının temel politikalarının çoğunu korumakla birlikte sonraki düzenlemelerdeki iyileştirmeleri içeriyor ve mikroekiplerin yeni rolünü yansıtıyordu.

(...)

Konut Kullanım Hakkı, Dağıtımı ve Finanse Edilmesi²

Kullanım Hakkı

1984 konut yasası geçtiğinde Küba'nın 2.5 milyon hanehalkının yarısından fazlası konutlarda sahip-sakin durumundaydı ve beşte birlik bir kesim de gelirlerinden yüzde 10'undan azını kira olarak ödedikleri devletin sahip olduğu birimlerde oturmaktaydılar. Geri kalanlar bir dizi farklı kategoriye düşüyordu. Bu hanehalklarının çoğu kira ödemedi oturma hakkına sahipti; yeni kırsal kasabalarda oturan 45.200'ün üzerinde hanehalkı, kentlerde ucuz ve kalitesiz apartmanlarda oturan 117,000 hanehalkı ve 23.000 çok düşük gelirli aile buna dahildi. Yasadışı ya da yarı yasal yollarla satın alınan arazi üzerine konut inşa edenler, ya da gecekonduda oturanlar, genellikle kullanım hakkı açısından daha çelişkili bir durundaydı.

1984 konut yasasının amaçlarından biri de kiracıları ev sahiplerine dönüştürerek ve çelişkili ya da yasadışı durumların çoğunu yasallaştırarak baskın ve bir örnek bir kullanım hakkı sistemi kurmaktı. 1988'in sonu iti-

bariyle 450,000 eski kiracı ev sahibi olmuştu ve 'kira'ları konutlarının satın alma fiyatını karşılıyordu. Çoğu kendi evini inşa edenlerden olmak üzere 330,000 hanehalkı herhangi bir ödeme yapmadan evsahibi oldular. Hanehalklarının küçük bir kısmı hemen ev sahibi haline gelmedi ve kira ödemedi oturmayı sürdürdü; bunlara devlet yardımı alan aileler ve ucuz apartmanlarda ve standardın çok altında gecekondular mahallelerinde oturanlar da dahildi.

İşyerlerinin sahip olduğu ya da işyerlerine 'bağlı' 145,000 birimin sakinlerinin kullanım hakkı statüsü yasada özel muamele görüyordu. Bunlar toplam stoğun yalnızca yüzde 6'sını oluşturmaktaydı, ancak devlet tarafından devrimden sonra inşa edilen konutların neredeyse üçte biri bu durumdaydı. İşyeri konut birimlerinin sakinleri kiracı kabul ediliyordu ve aylık kiralaları ev sahiplerinin denk birimler için ödediğinin yalnızca yarısı kadardı. Dağlık alanlarda ya da başka şekilde kullanılması zor olan yerlerdeki 'bağlı' birimlerin sakinleri için yüzde 5-30 arası ek kira indirimleri getirilmişti. 20 yıl sonra, ödenen kiralaların satış fiyatını amortetmesiyle birlikte bu birimlerin sakinleri ev sahibi olabilecekti.

1988 konut yasası 'kiralama' kavramını daha da genişletti. 1988 sonu itibariyle ev sahibi olmaya hak kazanan 25,000 kadar hanehalkı henüz gerekli adımları atmamıştı. Bunlar, yeni ev sahiplerinden daha az kira ödeyerek kiracı olarak kalmayı seçebilecek ya da iki yıl içinde ev sahibi olabileceklerdi. Dahası, turistik yerler gibi bazı özel bölgelerde hükümet konut birimlerini sakinlere ev sahibi olarak değil kiracı olarak verebilecekti.

Yönetim, Bakım ve Onarım

1984 konut yasasının diğer bir amacı konut yönetimi, rutin bakımı ve büt yük onarımların sorumluluğunu açıklığa kavuşturmaktı. Kullanım hakkı statüleri ne olursa olsun tek ailelik meskenlerde oturanlar birimlerinin bakım ve onarımı için sorumlu olmayı sürdürdü. Kat mülkiyeti sistemine göre sahip olunan ve birden çok ailenin oturduğu binalar iki kategoriye bölündü. 33,000 kadar az katlı yapı sakin konseylerince yönetiliyor. Belediyelerin konut idareleri ve sakin konseyleri, neredeyse tümü Havana'da olmak üzere 650 çok katlı asansörlü binayı ortak olarak yönetiyor. Tüm sakinler bu konseylere üye ve düşük gelirli hanehalkları için azaltılan ya da hiç alınmayan düşük bir aylık aidat ödemeleri gerekiyor. Daha pahalı olan asansörlü ve çok katlı yapıların bakımına yardımcı olmak üzere yerel yönetimler ek bir destek de sağlıyor.

Bu sakin konseyleri devrimden itibaren var olan bir mahalle aktivizmi geleneğinin bir parçasıdır. *Devrimi Savunma Komiteleri* (DSK) olarak adlandırılan sokak örgütleri, suça karşı yurttaş çalışmaları, kan bağışı kampanyaları ya da diğer gönüllü çalışma türlerinin yanı sıra, yerel temizlik ve güzelleştirme kampanyalarında da aktiftir. Küba Kadınlar Federasyonu sokak düzeyinde de örgütlüdür. Çoğu apartmanın uzun yıllardır bazıları diğerlerinden daha aktif olan sakin konseyleri vardır ama hükümet organlarından düzenli destek görememektedirler.

1970'lerin sonlarından itibaren varolan konut stokunun bakım, onarım ve iyileştirilmesine daha büyük bir dikkat gösteriliyor. Bunun sonucunda, sakinlere doğrudan satılan malzemelerin miktarı büyük ölçüde artmıştır. Az bulunan malzemelerin tahsisiyse seçilmiş mahalle komitelerince yürütülüyor.

Fakat kentlerin kenar mahallerindeki konutlara ciddi bir ilginin gösterilmesi ancak 1980'lerin sonlarından itibaren oldu. Küba'nın kalın gecekondu mahalleleri ve kent merkezlerindeki çöküntü alanları diğer gelişmekte olan ülkelere kıyasla küçüktür ama yine de az gelişmişliğin mirasını ve bakım-onarım eksikliğini açıkça gösterir. 1985'de Küba'da, 322,800 insanı barındıran 117,000 ucuz ve kalitesiz apartman konutu; 300,000 insanın yaşadığı (61'i Havana'da olan) 416 gecekondu mahallesi; 355,000 *bohio*; 50,000 adeti iyileştirilebilecek durumda, payandaıyla desteklenen 93,000 birim; ve oturulması tehlikeli olduğu açıklanan birimlerde ya da devletin sağladığı barınaklarda yaşayan, neredeyse hepsi Havana'da 11,445 hanehalkı (45.300 kişi) vardı (BPA, 1988). Sık yaşanan bina çökmeleri ve bunlarla ilgili ölüm ve yaralanmalar Havana'daki memurları 3,800 kapasiteli elli barınağın kapasitesini 2,500 arttırmaya sevk etti.

Havana'nın çöküntü ve gecekondu alanlarında mahalle temelli toplumsal mikroekipler, ilkin belediye onarım kuruluşlarından daha sonra da ulusal görevlilerden kaynak ve destek sağlayabilen seçilmiş yerel görevliler ve mahalle aktivistlerinin çabalarından doğdu.

Konut Dağıtım ve Yeniden Dağıtım

Küba'da temelde iki tip konut dağıtım söz konusudur: Yerel yönetimler, işyerleri ya da diğer örgütlerce birimlerin (ve malzemeler ile devletin sahip olduğu araziye satın alma hakkının) 'birincil' tahsisi; ve mevcut birim, arazi ve malzemenin satış, mübadele ve miras yoluyla 'ikincil' yeniden dağıtım.

Birincil tahsis: Küba'da politikaları oluşturanlar konut dağıtımında farklı amaçları dengelemeye çalışmıştır: ekonomik gelişme, hakkaniyet, en kötü durumda olanların durumlarını iyileştirmek. Aynı zamanda, kolektif, kamusal tahsis biçimlerini destekleyerek yolsuzlukla ya da onun tezahürüyle savaşmayı amaçlamışlardır. Ne var ki tüm bu amaçların dengelemesi hiç de kolay olmamıştır.

İlk yıllarda (her zaman gelirden çok hayat şartları açısından tanımlanan) 'ihtiyaç', kentsel alanlarda Küba'ya terk eden insanlardan müsadere edilen birimlerin tahsisindeki temel belirleyen oldu. Ancak 7,000 adet boş konut için 150,000 başvuru yapıncaya bu, beklentileri aşırı derecede arttırdı, adil bir seçimi imkansız kıldı ve hükümet de bu birimleri üyeleri arasında ihtiyaç esasına göre dağıtmaları için sendikalara devretti. 1960'ların ortalarında çökmenin eşiğindeki binalarda yaşayan Havana'lıların sayısı hızla artmıştı. Bu nedenle, seçim süreci tekrar tehlikeli durumda olanlar listelerini kullanan yerel yöneticilere devredildi, böylece yolsuzluk olarak tezahür edebilecek şeyin de yolu açılmış oldu.

1970'lerin başında mikroekip sisteminin kurulması üretkenliği artırmaya ve görünürdeki emek kıtlığıyla, işe gitmeme ve 'aylaklık'la savaşmayı amaçlayan bir yasa da dahil olmak üzere çeşitli tedbirler yoluyla mücadeleye yönelik daha geniş bir hareketle üst üste geldi. Mikroekip konutları, aynı zamanda diğer az bulunan dayanıklı tüketim malları işyeri toplantılarında halka açık ve kolektif bir biçimde dağıtıldı. Ama kıstaslar yalnızca ihtiyaca değil 'liyakat'a da dayanıyordu, bu da iyi iş performansı ve genel olarak olumlu toplumsal davranış olarak anlaşılıyordu. 1971 ve 1985 arasında devletin inşa ettiği tüm konutların yüzde 40'ı mikroekiplerce dağıtıldı. Kendi evini inşa etmek için gerekenlerin bir kısmının olduğu gibi, mikroekip konutlarının çoğu hala böyle dağıtılmaktadır.

Devletin inşa ettiği konutların yaklaşık üçte biri öncelikle emeğin kıt olduğu yerlerde inşa edilmiş ve büyük ölçüde işyerleri tarafından dağıtılmıştır. Yeni tarımsal kasabalarda birimler eski köylülere ve ücretli kırsal işçilere gitmiştir. *Ulusal Küçük Çiftçiler Birliği* malzemeleri tarım kooperatiflerine tahsis eder, tamamlanan birimleri kimin alacağına her bir kooperatifin üyeleri karar verir. Sadece yeni sanayi alanlarında, gelişmemiş bölgelerdeki mevcut kent ve kasabalarda ve nadiren de büyük kentlerin dış bölgelerinde, yöneticiler, vasıflı işçiler, teknisyenler ve profesyoneller lehine zaman zaman bir taraflılık var olmuştur. İç göç kısıtlamalarının ve belirgin ücret farklarının yokluğunda dengeli bir bölgesel

gelişmeyi sağlamak için zorunlu olarak görülse de, bu politika eleştirilmiştir ve konut tahsisinde mesleki denge bu alanlarda gittikçe yaygınlaşmaktadır.

Devletin dağıttığı konutların tersine, sakinlerce inşa edilen birimlerdeki konut kalitesi ve kullanıcı maliyetleri, ödeme gücünü çok daha fazla yansıtır. Sakinlerin evlerini inşa etmeleri için kaynak tahsisi devletin sahip olduğu araziye ve malzeme satın alma hakkı tanınınca gerçekleşiyor. Yeni düzenlemeler minimum inşaat standartları getirmeye ve gereğinden fazla inşaat yapılmasını önlemeye çalışıyor. Fakat kırsal kesimde konut kalitesindeki farkların siyasal ve ekonomik sonuçları şimdi den görülebiliyor. Tarım kooperatifleri üyelerinin yeni evleri genelde maşşlı şeker kamışı işçilerinin yeni 'düşük maliyetli konut'larından daha iyi kalitede. Ürünleri kısa ömürlü olan yasal çiftçi pazarlarında ya da karaborsada satarak büyük paralar kazanan küçük çiftçiler daha da gelişmiş meskenler inşa ettiler. Bu da onları kooperatiflere katılmaktan alıkoymaktadır.

Konut dağıtımında yolsuzluk tehlikesi her zaman mevcuttu; kolektif ve halka açık mikroekip konut dağıtım süreci de bu tehlikeyi bertaraf etmek için düşünülmüştü. Aslında, kamuoyuna yansıyan bir kaç vakada yüksek düzey ya da iyi bağlantıları olan görevlilerin yasadışı bir biçimde konut kaynaklarını kendileri, akrabaları, dostları ya da sevgilileri için ayırdıkları anlaşıldı. Ancak hem açığa çıkan hem de söylentisi yayılan yolsuzluğun siyasal maliyeti yüksek olabileceğinden, bu vakalar muhtemelen yeni konutların çok küçük, toplam konut stokunun daha da küçük bir bölümüne denk düşüyor.

Diğer uçta da -daha iyi konutlara bilerek kavuşturulmayanlar - bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Devrimin ilk yıllarında, adalet sağlamak amacıyla ve bazı sakinlerinin algılanan antisosyal davranışlarının iş olanakları ve daha iyi konutlarca ortadan kaldırılacağı varsayımıyla, en kötü durumdaki gecekondular mahalleleri ortadan kaldırıldı ve buralarda oturanlar yeni konutlara yerleştirildi.

Kendi Kendine Yardım ve Karşılıklı Destek Programı (inşaatla ilgilenen bakanlıkça değil Refah Bakanlığı'nda yürütülmekteydi) eski gecekondular sakinlerini en büyük şehirlere, her biri ortalama 100 ailelik topluluklar oluşturacak biçimde bir arada yerleştirdi. Ama kısa süre sonra bu strateji terk edildi ve bu yerleşimlerin ve diğer kentsel çöküntü alanlarının sakinleri, topluma daha iyi biçimde entegre olmalarını sağlamak

ve eski çöküntü alanları sakinleri olarak damgalanmalarını önlemek amacıyla yeni veya mevcut konutlara dağıtıldı³.

1970'ten sonra bu yaklaşım hatırı sayılır derecede değişti. Tembelleri gıpta edilen konutlarla ödüllendirmek, tıpkı aylıklara işe gelsinler ya da gelmesinler aynı ücreti ödemek gibi, çalışkan işçiler için moral bozucu bir uygulama olarak görülmeye başlandı. Öyle görünüyor ki, en kötü çöküntü alanlarından en aktif ve en çalışkan aileleri çekip almak, toplumsal sorunları olduğuna inanılanları geride bırakma biçiminde bir 'elekten geçirme' süreci yaşandı. Aslında, uluslararası standartlara göre hala düşük olan çocuk suçluluğunu engellemek konusunda bir birini takip eden her bir kaygı dalgasına antisosyal davranışların yoğunlaştığına inanılan özgül mahallelere yönelik çalışmalar eşlik etti. Çöküntü alanlarını iyileştirmek, gecekondu mahallelerini yeni konutlarla değiştirmek ve mikroekiplerce yapılan birimlerin bir kısmını en kötü konutlarda yaşayanlara vermeye yönelik yeni vurgu bu durumu tersine çevirmeye başladı.

'İkincil' piyasa: 1984 yasasından önce arazi ve konut satışı ancak çok sınırlı şartlarda yasaldı. Hükümet izni gerekiyordu ve sadece Kentsel Reform Yasası'nca belirlenen 'yasal' fiyatı ödemek zorunda olan devlet satın alma önceliğine sahipti. Özel kişiler arasındaki satış işlemi de 'yasal' fiyatla sınırlandırılmıştı. Bu kısıtlamalar yüzünden, serbest piyasa fiyatlarından izinsiz satışlar yaygındı, bu da pek çok hanehalkının meskenleri ya da arazileri üzerinde hak sahibi olmasını engelliyordu. Hükümet izni olduğunda dahi, masa altından ödemeler sıkça görülüyordu.

1984 yasası zaten olmakta olan şeyi yasallaştırmak ve kontrol etmeyi amaçlıyordu. Önceden yasadışı olan çoğu durumu yasallaştırmak için tedbirler alındı ve arazi ve evlerin satışı için serbest piyasa fiyatlarına izin verildi. Devlet ilk satın alma hakkını korudu, ancak çoğunlukla gelecekteki kamu projeleri için arazi toplamak ve uygunsuz alanlarda konut yapılmasını engellemek için. Yasanın yürürlüğe girmesinden sonraki bir buçuk yıl içinde açık spekülasyon öyle tırmandı ki hükümet işi sıkı tutmaya ve yakın akrabalara mülkiyet devri dışında, çoğu satışın doğrudan devlete yapılmasını zorunlu kılmaya başladı. Spekülatörler arasında çiftçi marketlerinde yüksek fiyattan ürün satan çiftçiler, kendi hesabına çalışan bireyler ve karaborsacılar vardı. Hükümet organları ve kamu şirketleri de arttırma savaşına katıldı, bu da fiyatları daha da yukarıya çekti.

Satma ve almada yaşanan tüm bu sorunlar yüzünden Kübalı ailelerin en sık kullandığı taşınma yöntemi konutları mübadele etmektir. 1984 yasasından önce mübadelenin tarafları eski evlerinde sahip oldukları kullanım hakkı statüsünü -kiracı ya da ev sahibi- koruyorlardı. Bu nedenle, kısmen kendi evlerine 'sahip olan' kişilerce iskan edilen 'devletin sahip olduğu' konutlar bulmak istisnai değildi. Yeni yasa hanehalklarının çoğunluğunu ev sahibine çevirdiği için bu artık büyük bir sorun değildir. Farklı kullanım hakkı statüsüne sahip hanehalkları arasındaki ve farklı değerdeki birimler arasındaki değiş tokuşlara dair düzenlemeler de yapılmıştır.

Konut kredileri ipotek değil kişisel kredi olduğundan, aileler meskenlerini değiştiklerinde borç yükümlülüklerini de normal olarak beraberlerinde götürürler. Yine de 1984 yasası tarafların borçlarını mübadele etmelerine veya bir tarafın iki meskenin de borcunu üstlenmesine izin verir. Özel satışlar üzerindeki sıkı tedbirlere rağmen, pek çok durumda piyasa fiyatlarını yansıtan ek ödemeler yapılmakta bu da tümüyle yasal sayılmaktadır. Birimlerini mübadele eden kişilerin çoğunluğunun önceden hükümetten izin almasına gerek yoktur, ancak 1988 yasası taraflara, ya da hükümete, belirli bir işleme itiraz etme hakkı tanır. Ne var ki, Havana, Santiago, Gençlik Adası, turistik bölgeler ve diğer belirli alanlara taşınmaları izlemek amacıyla, 1989 ev değiş tokuşu düzenlemeleri önceden hükümet onayı alınmasını öngörür.

Mübadele edilecek evler küçük ilanlarla duyurulur; bu sistem 1970lerin sonlarında hantal Konut Mübadelesi Büroları'nın yerini almıştır. İnsanlar aynı zamanda evlerine, otobüs duraklarına ve bakkal dükkanlarına ilanlar asarlar. Bazı bireyler üç ya da daha çok hanehalkı arasında birbirleriyle ilişkili bir dizi transferden oluşan mübadele 'zincirleri'ni örgütleyerek gayri resmi bir simsar işlevi görmektedirler.

Diğer bir 'yeniden dağıtım' biçimi mirastır. Kişilerin sahip olduğu evler tevarüs edilebilir, ancak meskeni işgal etmek ve meskenin değerini almak arasında bir ayrım yapılmıştır. Bir evin sakinleri, evin ölmüş olan sakininin yanında iki yıl (yakın akraba olmayanlar için beş yıl) yaşamışlarsa, varis olup olmadıklarına bakılmaksızın, evde kalabilirler. Bu sakinler bir süre zarfında meskenin değerini hükümete öderler, hükümet de varislere ödeme yapar.

(...)

Kullanım Hakkı Güvenliği ve Konut Piyasası Esnekliği

Kentsel Reform Yasası özel kişilerin kiraya verme ve kira devretme işlemlerini, oteller, tatil evleri ve 'konuk evleri' hariç, ortadan kaldırdı. Ancak sosyalist Avrupa'nın kimi kısımlarında savaş yıkımının ertesinde olduğu gibi zorunlu yaşama alanı dağıtımı olmadı. Büyük evlerdeki küçük aileler daha küçük birimlere taşınmaya ya da evlerini başkalarıyla paylaşmaya zorlanmadılar. Bu durum hanehalkı bileşimindeki değişimlerle iç göçü uyuşturmayı aşırı derecede güçleştirdi. Aileler dostlarını ve akrabalarını cömertçe ağırlarlar ama genellikle gitmelerini sağlayamazlar. Pek çok boşanmış çift birlikte yaşamayı sürdürürler, bazen yeni eşleri de onlarla yaşar. Uzak illerdeki işleri kabul eden kişiler genellikle uzun süreler için otellerde ya da işçi hostellerinde yaşarlar, bu da ailelerini yanlarında getirmelerini zorlaştırır.

Bu sorunu çözmek için, 1984 konut yasası sakinlerin odalarını kısa dönemli olarak en fazla iki hanehalkına kiralamalarına izin verdi. Bu, yeni boşanmış kişilere, birbirinden uzakta yaşayan evli çiftlere, arkadaşları ve akrabalarıyla evlerini paylaşanlara ve geçici olarak ülkenin başka kısımlarına nakledilen çalışanlara daha fazla konut seçeneği sunmak için geçici bir tedbir olarak görülüyordu. 1984 yasasının hazırlanması sürecinde kira tavanları belirlemek düşünülmüş ancak uygulanması idari olarak bir kabus olacağı için reddedilmişti. Kübalı yetkililer fahiş kira düzeyleri hakkında şikayetler ve 'mal sahipleri'ne doğru bir tür gelir kayması beklediklerini ancak uzun vadede bu durumu aşmanın tek yolunun daha fazla konut inşa etmek olduğunu söylemişlerdir. Kiracıların genellikle meskenleri ev sahipleriyle paylaşması muhtemel istismarların bazılarını hafifletir.

Potansiyel bir mal sahibinin en büyük korkusu kirayı ödemeyen kiracıları tahliye edememektir ve bu nedenle de serbest piyasa kiralannın çekiciliğine rağmen görece olarak az ev sahibi odalarını kiraya vermeyi kabul etmişlerdir. Kullanım hakkı güvenliği öyle mutlak bir hak oluşturmaktadır ki polis çıkan az sayıda ki tahliye kararını uygulamada isteksizdir.

Daha büyük tartışma yaratan bir mesele iki hak arasındaki çelişkidir: sakinlerin evlerinde kimin yaşayacağını belirleme hakkı ve kullanım hakkı güvenliği. 1984 yasası ve önceki düzenlemeler ev sahiplerini yakın aile üyelerini tahliye etmekten men etmiştir. Diğer istenmeyen hanehalkı üyelerinin kalmaktan alıkoymak için ev sahipleri onların gelirlerinin yüzde 50'ye kadar olan bir kısmını altı aylığına alıkoymak için bir mah-

keme emri alabilirlerdi. Eğer istenmeyen hanehalkı üyeleri yine de gitmeyi reddederlerse, bir tahliye kararı alınabilirdi ama bu kararın yerine getirilmesi muhtemel değildi. Bu deneyimin ışığında, 1988 yasası hükümetin hanehalkı üyelere arasındaki arabulucu rolünü korudu ama istenmeyen sakinlerin evden zorla çıkartılması konusunda polis sorumluluğunu, açıkça antisosyal davranışlar görülmesi durumu hariç sona erdirdi. Aynı zamanda ev sahibine olan yakınlıkları dikkate alınmaksızın, çocuklu kadınlar, yaşlılar, evin edinilmesine ya da yenilenmesine katılanlar gibi başka hanehalkı üyeleri de tahliyeden korundu.

Konut piyasası esnekliği sağlamak da başka amaçlarla çelişebilir. Kübalı yetkililer konutun bir haksız zenginleşme kaynağı haline gelmesini önlemeye çalışırlar. Bu nedenle ev satışlarını sınırlarlar ve bazen de mübadele simsarlarına karşı olumsuz tavır alırlar. Aynı zamanda, insanları aile büyüklükleri ve sağlık ihtiyaçlarına daha uygun, işyerlerine ya da az nüfuslu alanlardaki evlere taşınmaya teşvik ederler. Ancak, iller arası bir yana, il içi değiş tokuşların dahi araçlar olmadan düzenlenmesi zordur. Dahası, hükümet serbest piyasa satışlarını baskı altına alınca, 'yasal' fiyatlar yalnızca serbest piyasa fiyatlarına değil aynı zamanda da yeni devlet konutlarının fiyatlarına kıyasla da çok düşük kalınca, insanların satmaya gönülsüz olduklarını gördü. Aşırı yüksek amortisman hesapları yirmi beş yıldan eski konutların değerini benzer durumdaki yeni konutları sadece yüzde 30-40'ına düşürdü. Hükümet buna ikili bir fiyatlandırma modeli benimseyerek yanıt verdi: meskenleri yüksek fiyattan alıp daha düşük fiyattan satmaya başladı.

Halk Katılımı

Geniş bir medeni ve ekonomik etkinlikler dizisine kitlesel halk katılımı Küba Devrimi'nin tutarlı bir özelliği olmuştur. Aynı zamanda, sosyalist bir toplumda devletin her yurttaşın temel hayat gereksinimlerine sahip olmasını sağlaması gerektiği şeklinde yaygın bir düşünce de var olmuştur. Mikroekipler, kişilerin kendi evlerini inşa etmeleri ve inşaat işlerinde kullanılan diğer gönüllü emek biçimlerine yönelik politikaların evrimi her iki eğilimi de yansıtır.

Kendi evini inşa etme⁴

1984'ten önce, kendi evini inşa etmeye dair açık ulusal politikaların yokluğunda, yerel yönetimler, kamu şirketleri ve farklı bireyler boşluğu doldurmak üzere müdahil oldular. 1985'de yapılan bir çalışma, tahta ya da

saz gibi doğal çevreden elde edilen maddelerin dışında, kendi evini inşa edenlerin çoğunun, inşaat malzemesini yerel organlardan ve işyerlerinden ve az da olsa küçük ölçekli yasadışı üreticilerden edinmiş olduğunu ortaya koymuştur. Aslında tahta ve sazdan yapılmış evlerin bile tabanları betonu (CEE, 1984a); inşaat malzemeleri (ve onları almak için kredi) 1970'lerin sonlarında daha kolay bulunabilir olmasından sonra kalite düzenli biçimde artmıştı.

Kendi evini inşa edenlerin bir çoğu yerel yönetimlerden ya da yasal özel satışlar yoluyla arsa elde etmişlerdi. Ama diğerleri yasadışı olarak arsa satın aldılar ya da (zaman zaman yerel yönetimlerin işbirliği ya da rızasıyla) kamusal ya da özel arazileri işgal ettiler. Kentlerin ya da kasabaların dış bölgelerinde arazisi olan bazı köylüler yasadışı olarak parseller sattılar. Altyapı hazırlığı ya çok sınırlıydı ya da hiç yoktu. Örneğin, 1979 itibarıyla 300,000 kaçak elektrik kullanıcısı vardı (elektrik alan tüm meskenlerin altıda biri), bu rakam 1987'de 85,000'e düşürüldü (yarısı doğu illerinde).

1983'te kendi evini inşa edenlerce yapılan konutlara dair yürütülen özel bir sayım (CEE, 1983) Ocak 1981 ve Eylül 1983 arasında 180,000 birimin inşa edildiğini ve bir 90,000 birimin (bohiolar ve diğer resmi istatistiklere dahil edilmeyen diğer kalitesiz konutlar dahil) de inşa halinde olduğunu ortaya koydu. Bunların üçte ikisi yeni birimlerdi, geri kalanı da eski evlerin yerine yapılmışlardı. Resmi olarak bildirilen yüksek kaliteli 45,000 birimden beşte biri eski evlerin yerine yapılmıştı, dörtte biri mevcut meskenlere yapılan eklerdi (genellikle ikinci kat), geri kalanı da tümüyle yeni evlerden oluşuyordu.

1984 konut yasası kontrolsüz inşaat üzerindeki denetimi sıkılaştırdı. O zamanda kadar bina ve arazi kullanımına dair düzenlemeler ya yoktu ya da yarım yamalak uygulanıyordu. Fakat 1980'lerin ortasından beri yerel yönetimler özel (ve kamusal) inşaatları daha etkin biçimde denetliyorlar ve hatta bazı yasadışı meskenleri inşa sürecinin başındayken yıkıyorlar (Leon Candelario, 1986). Dahası, banka kredileri inşaat izninin alınmasına bağlanıyor.

Kendi konutunu inşa etme sisteminin ulusal düzeyde kabul görmesi bu sistemi teşvik etti. Ama aynı zamanda yeni sorunlar da yarattı. 1989'un baş. itibarıyla 135,000'in üzerinde birim inşa halindeydi; bu da neredeyse karşılamaz bir talep yaratıyordu. Benzer şekilde, devletin sahip olduğu arsalarla olan talep de arzın çok ötesindeydi. Çalışmalar kendi konu-

tunu inşa etmenin zorluklarının daha varlıklı olanların lehine sonuç vermeye eğilimli olduğu gösteriyordu; ayrıca bu sistem kamuoyuna yansayan karaborsacılık, spekülasyon ve kayırmacılık vakalarıyla özdeşleştirilmişti. Tüm bu etmenler daha ziyade inşası başlayan konutları bitirmeye öncelik veren ve işçilere ihtiyaç, iş performansı ve toplumsal davranış esasına göre malzeme, arazi ve başka inşaat destekleri tahsis etmeyi amaçlayan 1988 tedbirlerini doğurdu. Aynı zamanda, sokak düzeyinde örgütlenen DKK'lerin yardımıyla yerel yönetimler, çok fazla ihtiyaç duyulan altyapı yatırımlarına yetişmek için çabalyorlar. Fakat, esasen yasadışı binaların üzerindeki denetim, mikroekip projelerinin artan talebi ve inşaat alanlarındaki malzemenin daha sıkı kontrol edilmesi nedeniyle, resmi olarak tanınan ve tamamlanmış kendi konutunu inşa projelerinde 1986'dan 1988'e, 45,000 adetten 33,000 adete doğru bir düşüş yaşandı, bu da karaborsa arzında bir düşüşe neden oldu.

Daha yüksek yoğunlukları destekleme ihtiyacını fark eden 1984 yasası, kendi konutunu inşa edenlere çok aileli konutlar yapmak için bir yol olarak, geçici yapı kooperatifleri kurulmasını teşvik etti. İşyerleri vasıtasıyla örgütlenen yapı kooperatifleri kamu arazisi için önceliğe sahip olacaklardı. Ancak ilk kooperatif deneyimleri sorunlar doğurdu. Dahası, tüm biçimleriyle mikroekiplerin canlanması bu tür kuruluşlara duyulan ihtiyacın önünü almış gibi görünüyordu. Dolayısıyla, 1988 konut yasası kooperatifler için olan maddeleri dışarda bıraktı ama insan 'gruplar'ının gönüllü olarak birlikte inşaat yapmasına-örneğin iki-dört ailelik binalar- açıkta cevaz verdi.

Mikroekipler⁵

Mikroekiplerin 1970'lerin başında oluşturulup 1980'lerin ortalarında yeniden canlandırılmasının nedenleri temelde benzerdi: kentsel alanlardaki (özellikle Havana'da) üzeri örtülmüş olan konut talebi, inşaat sektöründe işgücü kıtlığı, işyeri üretkenliğindeki keskin düşüş ve kolektif tahsis politikalarına olan vurgunun artışı. Peki öyleyse ortadan kalkmak üzere olmalarının sebebi neydi ve neden yeniden canlandılar?

Mikroekipler 1975'e kadar hızla büyüdüler ve malzeme kıtlıkları daha fazla genişlemelerini önleyince yerinde saymaya başladılar. 1978'de yetkililer bir dizi sebepten dolayı programın yavaş yavaş terk edilmesini önerdiler. İlk, Mikroekiplerin yaptığı konutlar devlet ekiplerinin yaptıklarına göre daha kalitesiz ve daha maliyetli görülüyordu. İşyerlerinden düzenli maaşlarını almaya devam eden mikroekip işçileri vasıfsız inşaat

işçilerinden daha yüksek ortalama gelir elde ediyorlardı. Mikroekip üyeleri çoğunlukla emek-yoğun geleneksel ve yarı prefabrike binalarda çalıştıklarından üretkenliğin düşük olduğu varsayılıyor ve bu işçilerin yeni duvar panosu ve çok kat teknolojilerini kullanan binalarda istihdam edilmeleri için gereken vasıflara sahip olmadıklarına inanılıyordu.

İkinci olarak, mikroekibi olmayan işyerlerinde çalışanlar ve güvensiz ve aşırı kalabalık meskenlerde yaşayanların çoğu dışarıda bırakılmıştı, çünkü neredeyse tüm kentsel konutlar mikroekipler vasıtasıyla dağıtılıyordu. Üçüncüsü, mikroekipler, yeni Ekonomik ve Yönetim ve Planlama Sistemi'nin öngördüğü işletmelerin kendi kendilerini finanse etmeleri ilkesiyle çelişiyor gibi görünüyordu. Dördüncüsü, 1970'lerin sonunda ekonomideki genel üretkenlik sağlıklı bir oranda artmaktaydı ve bu da üretimi etkilemeden işçileri kaydırmayı daha da zor hale getiriyordu.

Sendikaların muhalefetine rağmen, yavaş yavaş erime süreci başladı. Bu 'alacakaranlık' döneminde, mikroekiplere işyerleri yerine İnşaat Bakanlığı'nca ödeme yapılıyordu; konut birimlerinin yüzde 20 kadarı tehlikeli durumlarda olanlar ya da evleri istimlak edilmiş olanlar için tahsis edildi; ve bir mikroekte çalışmak giderek sadece konuta ihtiyacı olanların yapacağı bir şey olarak görülmeğe başlandı.

Bu esnada, devlet ekiplerinin inşaatlarından beklenen faydalar gerçekleşmedi. Yeni konut inşaatları düştü; hem kalite hem de üretkenlik geriledi; altyapı ve ilgili topluluk ve ticaret faaliyetleri ihmal edildi. Ekipman, malzeme ve işgücü çoğunlukla önceliği daha yüksek olan projelere kaydırıldı. İşlerde kısa süreli çalışılması daha az vasıflı ve daha az motive olmuş bir işgücü yarattı. Gençler arasında bir dereceye kadar görülen işsizliğe rağmen inşaat işleri çekicilikten uzak kaldı. İşgücü kıtlığı o kadar şiddetliydi ki Havana yüksek doğum oranlarının küçük bir işgücü fazlasına yol açtığı doğu illerinden geçici olarak işçi 'ödünç almaya' başladı.

Mikroekiplerin 1986'da yaşadığı canlanmayı getiren etmenler arasında yalnızca inşaat bakanlığının konut üretimini ve diğer projeleri ilerletmekteki açık başarısızlığı değil aynı zamanda Küba'nın 'düzeltim' sürecini teşvik eden ya da ona tesadüf eden bir dizi olay yer alır. Bunlar arasında ücret enflasyonu ve pek çok işyerindeki aşırı istihdam; bazı serbest meslek sahiplerince ve başka kişilerce yasal ya da yasadışı olarak büyük miktarlarda para biriktirilmesi (ve bununla ilgili yolsuzluk ve spekülasyon skandalları); gönüllü çalışmanın gerilemesi; çocuk suçluluğu ve diğer toplumsal sorunlarla ilgili kaygılar ve bu sorunların ba-

zalarının çöküntü alanlarında oturmayla ilgisinin kurulması; ve nakit para-
rayla ithal edilen malların hacmindeki, geçici olarak işten çıkarmalara
yol açan ciddi daralma vardı.

Yenilenen biçimleriyle mikroekipler, herkese bir şeyler sunar görünmek-
teydi. Önceki itirazlar buharlaşmıştı: artık mikroekiplerin maliyetleri dü-
şürdüğü ve yüksek kalite, üretkenlik ve verimliliği artırdığı düşünülüyor-
du. Geçici olarak mikroekiplere nakledilen çalışanların aşırı istihdam
bulunan kendi işyerleriyle olan bağları ve kıdemleri sürüyor -geçici ola-
rak işten çıkarmalara göre siyaseten daha makbul bir çözüm-; maaşları
da işyerine merkezi hükümetçe geri ödeniyor. 'Toplumsal mikroekipler'
işsiz gençlere mahalle temelli işler buluyorlar ve mahalle sakinlerini
kendi binalarını onarma ve iyileştirme işine dahil ediyorlar.

Maliyetler toplam maaşlarda bir artış olmaksızın ('toplumsal mikroekip-
lerin daha önceden istihdam edilemeyen üyeleri hariç') daha çok üre-
terek düşürülüyor. İnşaat alanında daha yüksek bir üretkenlik ve kalite,
gerektiğinde ekipman ve ulaşım darboğazlarının aşılması için kendi iş-
yerinin yardımına da başvurabilecek, daha fazla motive olmuş bir
işgücüyü sağlanabilmekte. Kendi üretim altyapılarını oluşturan mikro-
ekipler, diğer projelere kaydırılmaktan daha az etkileniyor. Dahası, mik-
roekipler çok katlı ve diğer prefabrik binalarda da çalıştırılıyor. Büyük
kentlerin dış mahallelerindeki az sayıda büyük ölçekli konut geliştirme
projesine yoğunlaşan 1970'lerin mikroekiplerinin tersine, 1980'lerin mik-
roekipleri, her bir belediyeye dağılmış durumda. Bu yüzden de mik-
roekipler kentsel yenileme çalışmalarını için yeni tasarımlar arama işinin
ön cephesinde yer aldılar. Yeni kurulan yerel 'aile doktoru' nun tasarım-
daki karşılığı olarak 'mahalle mimarları'ndan dahi sözedilebiliyor.

Yeniden canlanan mikroekipler kadınları bir kaç farklı biçimde etkiledi-
ler. 1988'de kadınlar düzenli mikroekiplerdeki işçilerin yüzde 22'sine
denk düşerken inşaata yönelmiş toplumsal mikroekiplerde daha da ö-
nemli bir yerleri vardı. Dahası, topluluk hizmetlerine yapılan başlangıç-
taki vurgu sadece Havana'da (ki yılda 20,000 çocuk için 100'den fazla
çocuk bakım merkezinin yapılmasını getirdi) bu periyot için başta plan-
lanan rakamın kabaca 20 katıydı.

Bir ölçüde direnişe maruz kalmışsa da, düzeltimin bazı öğeleri mikro-
ekiplerle bağlantılıdır. Bunlardan bir tanesi özçikan başkalarına özgecil
biçimde yardım etmeyle birleştirme vurgusudur. Bu mikroekiplerde bi-
rimlerin yüzde 40'ını başkalarına tahsis ederek, çabalarının yaklaşık ya-

rısını topluluk hizmetlerine adanarak ve inşaata katılın ya da katılmanın işyerinde ihtiyacı olan tüm çalışanların konutlardan yararlanma hakkı olmasını sağlayarak gösterilir. Dahası, gönüllü çalışma mikroekip kavramının bütüncül bir parçasıdır; ekip üyeleri normalden daha uzun çalışırlar; işyerindeki diğer çalışanlar akşamları ve hafta sonları onlara yardım ederler; diğer yurttaşlar da DSK'ları ya da işyerleri yoluyla işgücü katkısında bulunurlar. Bazı mikroekipler yalnızca mesai saatlerinden sonra çalışırlar (genellikle işten ayrılınca ücret alamayan çöküntü alanları ya da gecekondu sakinleri ya da işçi ayıramayacak işyerlerinde çalışanlar). Az sayıdaki gündüz topluluk hizmeti sağlayan mikroekip konut yapmak için gece mikroekipleri inşa etmiştir.

Bu temaların bazıları zaman zaman anlaşılammış ya da açıktan öfkeyle karşılaşmıştır; bu, mikroekip sistemine için olan ikilemlerin bazılarına işaret eder. Mikroekipler ilk canlandırıldığında, başkalarına verilmek üzere ayrılan birimlerin oranı yüzde 50'ydı. Mikroekiplerden gelen baskı-gayrı resmi iş yavaşlatmaları dahil- bu oranı yüzde 40'a çekti. Konuta olan devasa talep bazı mikroekiplerin en fazla birimi içerebilecek binaları tercih etmesini getirdi, bu da bazen arsa için uygun olandan daha büyük yapıları doğuruyordu.

Motivasyon kaynağı kendi konut ihtiyacı olmayan pek çok mikroekip üyesi bulunmasına rağmen, çoğu üyeninki budur; birimler tahsis edilemeyen atlanırlarsa zaman zaman öfke duyarlar. Ekip üyelerinin topluluk hizmetleri için çalışmaya bir itirazları yoktu ve kreşler, klinikler, hastaneler, okullar ve aile doktoru büroları inşa etme gereğini anlarlar. Ancak ilgisiz projelerde çalışmaktansa doğrudan inşa etmekte oldukları konutlara hizmet verecek yerler için çalışmayı yeğlerler.

İlk sonuçlar etkileyicidir, ancak geçici ve kalıcı sorunlar vardır. On sekiz ay içinde yalnızca Havana 1975'te tüm ülkede mevcut olandan daha fazla mikroekip üyesine sahip olmuştur. Kaçınılmaz olarak bu derece hızlı bir büyüme bir dizi sorun yaratmıştır: örgütsel zorluklar; gereç, makina ve güvenlik teçhizatı kıtlığı; eğitime gereksinim duyan çok sayıda deneyimsiz işçi; aceleyle -çoğunca kötü biçimde- tasarlanmış binaların sürekli kullanılması; ve ayrıntılı planların hazırlanmasında, yetersiz inşaat başlangıçlarına ve bunu izleyen kalite sorunlarına yol açan gecikmeler. Özellikle işleri bitirmek için gereken malzemelerin kıtlığı diğerleri tamamlanmadan yeni projelerin başlaması demektir. Bazı işyerlerinde daha iyi bir yönetimle elde edilen üretkenlik artışı dikkate değerse de diğerlerinde, üretimi artırmak fazla mesai anlamına gelmiştir. İş-

yerleri, okullar ve mahalle örgütleri gönüllü işçiler için yarışmaktadırlar ve insanların sağlıklarını, aile hayatlarını, öğrenimlerini ya da diğer sorumluluklarını etkilemeden bu kadar çok saat çalışmayı ne kadar sürdürebilecekleri belli değildir.

Gelecekteki Yönelimler

Kendi konutunu inşa etme sistemi ve mikroekipler Küba'nın konut politikasında ciddi bir yer kaplamaya devam edecek gibi görünüyor. Kübalı yetkililer ideolojik ve pratik sebeplerden dolayı genellikle kendi konutunu yapma sisteminden çok mikroekipleri yeğliyorlar: daha ileri teknoloji ve kitlesel üretimin kullanılması yoluyla daha yüksek bir üretkenlik; topluluk hizmet binalarının ve ihtiyacı olan diğerleri için birimler yapılması; birimlerin demokratik bir biçimde tahsis edilmesi; bir bütün olarak ekonomide enflasyonun kontrol edilmesine ve üretkenliğin artmasına katkı; ve daha yüksek yerleşim yoğunluklarının teşvik edilerek kentsel dağınıklıktan kaçınma (BNC-BPA-INV, 1989; Gomila, 1988).

Yine de, devletçe konut inşa edilmesi, daha çok işgücü rezerve sahip bölgelerde ve ekonomik gelişme için istikrarlı bir işgücünü sağlamak üzere gerektiği yerlerde tercih ediliyor. Fakat eklemeler ve oturma açılacak konutlar için, ayrıca kırsal alanlarda, küçük kasaba ve şehirlerde, ve büyük kentsel alanların dış mahallelerinde insanların kendi konutlarını yapması teşvik edilmektedir. Aslında bu yöntem, yeni inşaatların yaklaşık yarısını oluşturmayı muhtemelen sürdürecektir. Temel kaygı da kaliteyi artırmak, büyümeyi sağlamak, maliyetlerin karşılanabilmesini güvence altına almak ile yasadışı inşaat ve diğer yasadışı faaliyetleri engellemek olacaktır.

Şimdiye kadar konutla ilgili meselelerde 'halk katılımı' büyük ölçüde fiili inşaata görev almak ve seçilen delegelerce yerel sorunları tartışmak amacıyla düzenli olarak toplanan sokak düzeyindeki toplantılara katılmaktan ibaret olmuştur. Fakat yerel planlama idareleri bir dizi farklı yolla onları bünyelerine katmaya teşvik edilmiştir (Leon Candelario, 1986; Medina, 1988). Bu yollardan biri, halkın tartışmaya ve yerel arazi kullanımın, yerleştirme (*zoning*) ve master planlarının onaylanmasına daha çok katılmasını desteklemektir. Diğeriyse bina ve arsa tasarımlarını geliştirmek için bilgi sağlamak amacıyla, yeni planlanan gelişimlerde yaşayanların deneyimlerine ilişkin araştırmalar yapmaktır.

1986 sonrası inşaat patlamasıyla birlikte, istemeyerek de olsa kapsamlı ve adem-i merkeziyetçi planlamaya yol açılmış oldu. Birbirinden kopuk

ve yetersiz planlanmış pek çok projenin birdenbire ortaya çıkması politikaları hazırlayanların daha fazla eşgüdümün gerekli olduğunu anlamalarını sağladı. Havana'da, mahalle ve kent genelinde uzun ve kısa vadeli eşgüdümü sağlamak ve daha iyi bir kentsel tasarımı desteklemek amacıyla Başkent'in Sağlıklı Gelişimi Grubu kuruldu (Coyula, 1989; Rey, 1989). Kısa sürede benzer bir grup Santiago'da, Küba'da da kuruldu.

Havana'daki Sağlıklı Gelişme Grubu disiplinler arası mahalle düzeyinde işleyen eşgüdümün gerekli olduğunun farkına kısa sürede vardı. Sağlıklı Değişim İşlikleri adlı bir pilot programı üç alanda hayata geçirdiler: toplumsal mikroekip projesinin öncüsü olan iki kent merkezi çöküntü mahallesi ve bir kenar mahalle gecekondü programı. Proje ekibi mimar, mühendis, sosyologlardan ve genelde o mahallelerde oturan toplumsal hizmet çalışanlarından oluşuyor. Proje müdürleri merkezi olarak atanmış profesyoneller ya da idarecilerden ziyade mahallelerin kendilerine saygı duyulan sakinleridir. Sağlıklı Gelişme Grubu bu tür mahalle programlarını 1980lerin ortalarında küçük kasabalarda yerel faaliyetleri koordine etmek üzere kurulan 'Halk Konseyleri'ne benzer, kentsel mahalle yönetimlerinin gelişmemiş biçimleri olarak görmektedirler.

Sonuçlar

Konutun ülkenin en acil sorunlarından biri olduğu Kübalı liderlerce büyük ölçüde kabul edilmektedir. 1984 ve 1988 konut yasaları, 1980lerin inşaat artışı, mikroekiplerin canlanması; hepsi geçmişin hatalarını düzeltme, yaratıcı ve esnek yollarla yeni çözümler arama ve bu meseleye daha fazla dikkat ve kaynak ayırma kararlılığına işaret eder.

Ama Küba'nın konut sorununun önemi yalnızca geçmişteki hataları, ihmalleri ve az gelişmişliğin mirasını yansıtmaz; gariptir ki bu sorun aynı zamanda başka alanlardaki başarıların bir ürünüdür. Konuta kıyasla diğer ana sorunların çoğu geri plana düşmüştür. Gelişmekte olan ülkelerin büyük çoğunluğunun tersine -buna bir dereceye kadar pek çok sosyalist ülke de dahildir-, Küba artık kitlesel işsizlik, düşük ücretler, kötü beslenme, yetersiz sağlık hizmetleri, okuma yazma bilmemek ve düşük eğitim düzeyinden muzdarip değildir. Bu da kısmen, devrimin ilk yirmi yılında kaynakların öncelikle konuttan çok ekonomik gelişmeyi hızlandırmaya ve eğitim ve sağlık hizmetleri sağlamaya ayrılmasından dolayı olmuştur.

Artık konuta daha fazla dikkat gösteriliyor; çünkü halkın baskısı söz konusu ve konutun ekonomik gelişme, bölgesel denge, düzenli kentsel gelişme, işgücü ve aile istikrarını sağlamadaki rolü daha fazla kabul görüyor. Bu Küba'nın 2000 yılında 1000 kişiye 9.5 birim konut üretme hedefine ulaşmasını daha muhtemel kılıyor. Buradaki en büyük sorun bu hedefe varmak için kaynaklarını verimli ve etkili biçimde kullanmaktır. Ancak kamusal ve özel üretimin 1990'ların başlarına kadar hatırı sayılır biçimde artması beklenmiyor. Daha fazla malzeme elde edilebilecek ve şimdiki topluluk hizmetleri veren binalar inşa etme dalgası tamamlanmış olacak. Ne var ki, diğer inşaat projeleri –yollar, barajlar, kentsel altyapı, oteller, tarımsal ve sınai projeler ile yeni ve büyük bir okul inşaatı programı- yeni kaynakların pek çoğunu tüketebilir. Dahası, Küba'nın nakit para elde etmedeki sorunlarının ve Doğu Avrupa'daki değişikliklerin Küba'nın ekonomisi ve inşaatların hızı konusunda önemli etkileri olabilir.

Küba'nın konut politikaları ve bunların sonuçları kapitalist Üçüncü Dünya ülkelerinde görülenlerden ne dereceye kadar farklıdır? Ya da benzer bir soru: Küba'nın konut politikalarının hangi özellikleri sosyalist sayılabilir?

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan sosyalist ülkelerde büyük altüst oluş ve değişmelerin yaşandığı bir zamanda genel olarak sosyalizmin ve sosyalist konut politikalarının nelerden oluştuğunu tanımlamaya girişmek biraz riskli olabilir. Bir dizi başka etmen de konuyu karmaşıklaştırmaktadır. Belirli konut politikaları kendi başlarına özel olarak 'sosyalist' görünmeyebilir, ancak hala kapitalizmden farklı bir toplumsal, ekonomik ve siyasal sistem içerisinde işlemektedirler. Dahası, çoğu sosyalist Üçüncü Dünya ülkesi karma ekonomiye sahiptir ve sosyalizme geçişin erken safhasındadır. Küba bu konuda özel ilgiyi hak eder çünkü devletin ekonomiye en çok dahil olduğu ve en uzun geçiş tecrübesi yaşayan sosyalist ülkelerden biridir.

Konuta verilen düşük öncelik ve gerileme ve aşırı kalabalıklaşmanın sürmesine rağmen, Küba'nın bilançosu, kentsel nüfusun üçte bir ila ikide birlik kısmının sefil çöküntü alanlarında veya gecekondualarda yaşadığı kırsal nüfusun daha da kötü durumda olduğu geri kalan Latin Amerika uluslarının bilançosundan (ve diğer kapitalist Üçüncü Dünya ülkelerinininkinden) tamamen farklıdır. Kübalı aileler kullanım hakkı güvenliği ve görece düşük konut maliyetlerinden yararlanırlar; bunlar pek çok ABD'li ve Batı Avrupalı hanehalkının gıptaıyla bakacağı güvenceler-

dir. Küba'da mahalleler toplumsal ve ırksal olarak bütünleşmiştir. Özel bankalar, büyük ölçekli müteahhitler, arsa spekülâtorleri ve inşaat şirketleri yoktur.

Neyin 'sosyalist' konut politikası olduğunun tanımı hem gelişmiş hem de gelişmekte olan sosyalist ülkelerde hatırı sayılır bir başkalaşım geçirmektedir. Doğu Avrupa sosyalist ülkelerinden türetilen imaj, konutlara devletçe sahip olunması, konutların devletçe yönetilmesi, ve (sınai olarak) inşa edilmesi ve ihtiyacı olanlara bir toplumsal hizmet olarak (bir metadan çok) düşük maliyetle kiraya verilmesidir.

Bu nosyonların pek çoğu Küba'da son 30 yıl içerisinde sorulanmış ya da değiştirilmiştir. Bu süreç bir Üçüncü Dünya ülkesinde sosyalizme geçişin ikilem ve çelişkilerinin bazılarına işaret eder. Örneğin, oturma hakkı, inşaat ve bakım sorumluluğu meselelerini ele alalım. Küba'nın başta-ki Kentsel Reform Yasası var olan kiracılar için ev sahipliğini ve yeni konutların devletçe inşa edilerek bunların devletçe sahip olunmasını birleştirmişti. Ama kamunun konutları kiraya vermesini tecrübe eden Küba yine ev sahipliğine yöneldi. Küba'da ve diğer yoksul ülkelerde kaynakların ekonomik gelişme ve diğer toplumsal programlara aktarılması zarureti görece az kaynağın konuta yönlendirilebileceği anlamına gelir. Dolayısıyla, görece uzun bir süre için konut birimlerinin hatırı sayılır bir kısmı muhtemelen içinde oturanlarca inşa edilmiş olacaktır. Dahası, mevcut konut stokundaki iyileşme büyük ölçüde sakinler tarafından yapılan bakım, onarım ve iyileştirmeden kaynaklanacaktır (Medina, 1984; 1988). Bu yüzden, bu tür faaliyetlerin gelişmesine en müsait kullanım hakkı statüsünün ev sahipliği olduğu sonucuna varılmıştır (Vega Vega, 1986).

Sosyalist olsun olmasın, gerçekte hiçbir ülke konutları sadece ihtiyaca göre tahsis etmez. Aslında, çoğu sosyalist Üçüncü Dünya ülkesi mevcut az sayıdaki devletçe inşa edilmiş konutlar için hükümet organlarındaki ve kritik sektörlerdeki işçilere öncelik tanır. Küba'da konut dağıtım politikasının evrimi bir yandan halkın ihtiyaç ve liyakatini, bir yandan da ekonomik gelişmenin gereklerini dengelemenin yarattığı ikilemi yansıtır. Benzer şekilde, meskenlerin bir toplumsal hizmet olarak bedavaya ya da düşük maliyetle sağlanması politikası daha az birimin inşa edilmesi ve yeterli bakım görmesi anlamına gelir; bu ayrıca ekonomide aşırı nakitin ortaya çıkmasını ve bunu izleyen kara borsacılık ve enflasyonu körükler. Konut, içinde ikamet etmek ve değerinin kolayca devredilebilmesi anlamında eğitim ve sağlıktan çok gıda ve giyime benzer. Dolay-

ıyla, bir toplumsal hizmetten çok bir meta olarak işlev görür, ancak sosyalist bir ekonomi bağlamında. Kar arayışı bir bütün olarak ekonomide ya da konut sektöründeki itici güç değildir.

Kiraya verme ve konut mübadelesinin deregülasyonu konut piyasasına serbest piyasa fiyatları pahasına daha büyük bir esneklik sağlamıştır. Satın alma ve satma deregülasyonunda karşılaşılan durum ve bunu izleyen ikili fiyatlandırma, sosyalist ekonomilerin bile, birçoğunun işlemediği ispatlanmış olan katı idari kayıtlar olmadan konuttan gelen kazanılmamış geliri engelleme de zorluklara sahip olduğunu göstermektedir.

Küba deneyimi başka yerlerde de uygulanabilir mi? Küba'nın konut politikalarının pek çoğunun, mesela mikroekiplerin, işyerlerinin özel kişilerce kontrolü ve işsizlik göz önüne alındığında, kapitalist toplumlarda uygulanması neredeyse imkansızdır. Ancak Küba deneyimi, pek çoğu işgücü kıtlığıyla birleşen düşük üretkenliği tecrübe etmiş olan gelişmiş sosyalist ülkeler için daha fazla ilgiye değerdir –fakat bu da kısmen Doğu Avrupa'daki 1989 olaylarının gelecekteki yönelimine bağlıdır. Ayrıca gelişme düzeyleri göz önüne alındığında, Küba deneyimi bazı gelişmekte olan sosyalist ülkelere de uygulanabilir⁶.

Hamberg J. (1990) 'Cuba' Kosta Mathey (der). içinde, Housing Policies in the Socialist Third World, London; NY; Mansell; Munchen: Profil Verlag'dan E. Attila AYTEKİN tarafından Türkçeleştirilmiştir.

Notlar

1- Devrim sonrası: Küba'da konut politikaları ve çığır açan iskan yasaları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Acosta ve Hardy, 1971; Agüero, 1980; Björklund, 1989; Castex, 1986; Eckstein, 1977; Estévez, 1984; Fernandez Nunez, 1976; Fields, 1985; Hamberg, 1986; IUA, 1963; Mace, 1979; Ortega Morales vd., 1987; Roca, 1979; Segre, 1980 ve Vega Vega, 1962; 1986. Bu kaynakların çoğu kişilerin kendilerinin yaptığı konutları tartışmaz; resmi istatistikler bu birimleri 1980'lerin ortalarına kadar doğru biçimde yansıtmazlar.

2- Bu bölümde ve diğer bölümlerde tartışılan 1984 Konut kanunu ve düzenlemeleri hakkında daha fazla bilgi için bkz: "Ley No. 48: Ley General de la Vivienda" 1984; Vega Vega, 1986; konuyla ilgili makaleler yanısıra, çoklu meskenler, işyeri konutları, ucuz apartmanlar, fiatlandırma, satış ve diğer konularla ilgili düzenlemeleri içeren, Revista Cubana De Derecho'nun Temmuz-Eylül 1987 sayısı. 1988 Kanunu için bkz: "ley No. 65: Ley General de la Vivienda", 1989 Konut maliyesi hakkında bilgi için

bkz.: BNC-BPA-INV, 1989.

3- Henüz yerleşilmiş kenar mahalleler hakkındaki 1970 çalışmaları için, bkz. Butterworth, 1980; Lewis, Lewis ve Rigdon, 1977, 1978.

4- Kendi evini inşa etme hakkında daha fazla bilgi için bkz. CEE, 1983; CTVU, 1984; Gomila, 1988; INV, 1988; Mathey, 1989; Rodriguez, Bello, 1985; Zschaebitz ve Lesta, 1988.

5- Mikroekipler hakkında bkz. Gomila, 1988; Mathéy, 1988; Sicilia Lopez, 1987

6- Mikroekip kavramının diğer bağlamlara dönüşümü olasılıklar tartışması için bkz. Mathéy, 1988; TRIALOG'un (Darmstadt, Almanya), sosyalist Üçüncü Dünya ülkelerindeki politikaları korumaya ayrılmış, Yaz 1985 sayısı; Wells'in (1986) Küba inşaat yöntemlerinin diğer gelişmekte olan ülkelere transfer edilmesinin sorunlarının tanımı.

Kaynakça

Acosta, M. ve J.E. Hardoy (1971) *Reforma Urbana en Cuba Revolucionaria*, Caracas: Sintesis Dosmil. İngilizce Çeviri: (1973) *Urban Reform in Revolutionary Cuba*, Occasional papers I. New Haven: Antilles Research Programme, Yale University.

Agüero, N. (1980) "La vivienda: experiencia de la revolucion cubana", *Revista Interamericana de Planificacion*, 14, 160-173.

BNC-BPA-INV=Banco Nacional de Cuba, Instituto Nacional de la Vivienda (1989) *Cuba: Politica Habitacional y su Financiamiento*. VI Reunion del Comité técnico de ALIDE (Asociacion Latinoamericana de Instituciones Financieras de Desarrollo)'da sunulan bildiri, Ekim, Havana.

BPA= Banco Popular de Ahorro (1988) *Poblacion y fondo de viviendas, 1971-1985*. *Economia y Desarrollo* 88 (2), 118-123

Björklund, E. (1989) *Good Housing for Everybody: An Original and Promising Approach to a Difficult Problem*, *Uluslararası Küba Devrimi 30.yıl Konferansı: bir Değerlendirme*" de sunulan bildiri, Kasım, Halifax, Canada.

Butterworth, D. (1980) *The People of Buena Ventura: Relocation of Slum Dwellers In Post-Revolutionary Cuba*, Urbana: University of Illinois

Castex, P.(1986) *La Politique de production-distribution du logement a Cuba*, Paris: Groupe de Recherche et D'Echanges Technologies.

CEE, Comite Estatal de Estadisticas (1980) *Anuario Estadistico de Cuba: 1980*, Havana, CEE.

CEE, Comite Estatal de Estadisticas (1983) *Censo de Viviendas Construidas por La Poblacion 1981-1983*, Havana: Cee

CEE, Comite Estatal de Estadisticas (1984a) *Censo de Poblacion y*

- Viviendas 1981 Republica de Cuba*, 16, Havana: CEE
- CEE, Comité Estatal de Estadísticas (1986) *Anuario Estadístico de Cuba: 1986*, Havana, CEE.
- Coyula, M. (1989) *Al Reencuentro de la ciudad perdida*, Havana: Grupo para el Desarrollo Integral de la Capital.
- CTVU, Centro Técnico de la Vivienda y el Urbanismo (1984) *XI Seminario de la Vivienda y el Urbanismo: La construcción de viviendas por esfuerzo propio*. Memoria, Havana: Editorial del centro de información de la construcción.
- Eckstein, S. (1977) "The Debourgeoisement of Cuban Cities", *Cuban Communism* (3. basım) içinde, I. L. Horowitz, 443-474.
- Estevez, R. (1984) "Análisis de las realizaciones de viviendas en Cuba y en otros países socialistas. Recomendaciones." *XI Seminario Nacional de Viviendas y Urbanismo Sobre La construcción de viviendas por esfuerzo propio*' da sunulan bildiri, Mart, Havana.
- Fernandez Nunez, J. M. (1976) *La Vivienda en Cuba*, Havana: Editorial Arte y Literatura.
- Fields, G. (1985) "Economic Development and Housing Policy In Cuba", *Berkeley Planning Journal* 2 (1-2), 53-80
- Gomila, S. (1988) "Participación Popular en la Solución de los Problemas Habitacionales. la Experiencia Cubana" *Seminario Internacional Sobre Autoconstrucción, Construcción por esfuerzo propio y Autogestión en la producción de viviendas en América Latina*, University of Kassel, Nisan 23-24 Almanya'da sunulan bildiri.
- Hamberg, J. (1986) "The Dynamics of Cuban Housing Policy", R. Bratt, C. Hartman ve A. Meyerson (der.), *Critical Perspectives on Housing* içinde, Philadelphia: Temple University Press; (1986) *Under Construction: Housing Policy in Revolutionary Cuba*, New York: Centre for European Studies
- INV, Instituto Nacional de la Vivienda (1988) *Resumen Anual*, Havana: Instituto Nacional de la Vivienda, Dirección de la Economía
- IUA, International Union of Architects, Cuban Chapter (1963) *Architecture In Countries In The Process Of Development*, 7. Uluslararası Mimarlar Birliği Toplantısı'da Küba Delegatesinin sunuşu, Havana, Cuba.
- Leon candelario, I. (1986) *Las Direcciones Municipales de Arquitectura y Urbanismo* (DAU), Havana: instituto de Planificación Física, Departamento de Inversiones.
- Lewis, O., Lewis, R.M. ve Rigdon, S. M. (1977;1978) *Living the Revolution*, cilt1: Four Men, cilt2: Four Women, cilt3: Neighbors, Urbana: University of Illinois Press.
- Ley 48. Ley General de la Vivienda (1984) *Gaceta Oficial de la Republica de Cuba* 22, 101-122

- Ley 65. Ley General de la Vivienda (1989) *Gaceta Oficial de la Republica de Cuba* 3, 5-32
- Mace, R. (1979) "Housing" Griffiths, J. ve Griffiths, P. (der.) *Cuba: The Second Decade* içinde, London: Writers and Readers publishing Cooperative.
- Mathéy, K. (1988) "Microbrigades: A Cuban Interpretation of Self-help Housing", *TRIALOG* (Darmstadt, Almanya), 18, 24-30
- Mathéy, K. (1989) Appraisal of Self-help Housing Policies and Practices in a Socialist Third World State: The Case of Cuba, *Uluslararası Küba Devrimi 30.yıl Konferansı: bir Değerlendirme* de sunulan bildiri, Kasım, Halifax, Canada.
- Medina, N. (1984) *Control Urbano y Las Futures Direcciones de Arquitectura y Urbanismo*, Havana: Instituto de Planificacion Fisica.
- Medina, N. (1988) Experiencias en la Formacion e Implementacion de Politicas Locais de Renovacion Urbana, *Il Jornada Cientifica Internacional sobre Planificacion Regional y Urbana*'da sunulan bildiri, Kasım, Havana: Instituto de Planificacion Fisica.
- Ortega, M., Gonzales, A. A. vd. (1987) *Nuevas Tendencias en la Politica Habitacional y la producion de viviendas en Cuba*. Panaroma de su desarrollo, Hamburg: Technical University Hamburg-Harburg, FSP 6, 27.
- Rey, G. (1989) Vivienda y desarrollo integral en Cuba:La Habana, por una ciudad mas humana, bella y funcional, *Uluslararası Küba Devrimi 30.yıl Konferansı: bir Değerlendirme* de sunulan bildiri, Kasım, Halifax, Canada.
- Roca S. (1979) "Housing In Socialist Cuba" Ural, O. (der.) *Housing, Planing, Financing, Construction* içinde, New York: Permagon.
- Segre, R. (1980) *La Vivienda en Cuba en el Siglo XX: Republica y Revolucion*, Mexico: Editorial Concepto.
- Sicilia Lopez, A. (1987) "Las microbrigadas: Una Manifestacion popular en el campo de la Construcciones" *Conferencia Internacional sobre la Vivienda y el Urbanismo*, Şubat 19-21, Havana
- Vega Vega, J. (1962) *La Reforma Urbana de Cuba y Otras Leyes en Relacion Con La Vivienda*, Havana:n.p.
- Vega Vega, J. (1986) *Comentarios a la Ley General de la Vivienda*, Havana: Editorial de Ciencias Sociales.
- Wells, J. (1986) *The Construction Industry in Developing Countries: Alternative Strategies for Development*, London: Croom Helm.